

Analýza vývoje účetnictví a výkaznictví malých a středních podniků[#]

Libuše Müllerová – Marie Paseková** – Eva Hýblová****

1 Charakteristika a vymezení malých a středních podniků (MSP)

V celosvětově proměnlivém hospodářském prostředí, které se vyznačuje neustálými strukturálními změnami a rostoucími konkurenčními tlaky, zaujímá sektor malého a středního podnikání velmi významné místo. Je hnací silou podnikatelské sféry, růstu, inovací i konkurenceschopnosti. Hraje rozhodující roli při tvorbě pracovních příležitostí a obecně je faktorem sociální stability a hospodářského rozvoje. Na druhé straně mají malé a střední podniky často potíže při získávání kapitálu nebo úvěrů, dané přetrvávající neochotou riskovat na straně některých finančních trhů a nedostatečným zajištěním, které mohou nabídnout bankám. Omezené zdroje financování mohou rovněž ztížit jejich přístup k informacím, zejména o nových technologiích a potenciálních trzích.

„Malé a střední podniky vytvářejí třetinu hrubého domácího produktu v Evropské unii a dvě třetiny pracovních míst. Jsou páteří evropské ekonomiky. Pro posílení jejich konkurenceschopnosti je nutné především odstraňovat nadbytečnou byrokracii a bariéry v podnikání“, říká český ministr průmyslu a obchodu Vladimír Tošovský (Bartovský, 2009).

V České republice se malé a střední podniky podílejí z 61,52 % na zaměstnanosti a z 54,57 % na účetní přidané hodnotě. Podíl MSP na celkovém počtu aktivních podnikatelských subjektů činí 99,83 %.

Pro potřeby podpory a rozvoje podnikání těchto podniků vydala Evropská unie od 1. 1. 2005 novou definici pro zařazení podniků mezi malé a střední. Jsou vymezeny třemi základními kritérii: počet zaměstnanců, roční obrat v milionech EUR a celková hodnota aktiv v milionech EUR (European Commission, 2003) (viz Tab. 1).

Tab. 1: Definice Evropské unie pro malé a střední podniky

Velikost	Počet zaměstnanců	Obrat v EUR	Bilanční suma EUR
Střední podniky	50 -249	max 50. mil.	max 43 mil.
Malé podniky	10 -49	2 mil. – 10 mil.	2 mil. – 10 mil.
Mikro-podniky (drobní podnikatelé)	méně než 10	až do 2 mil.	až do 2 mil.

[#] Článek byl zpracován v rámci vzájemné spolupráce dvou projektů: výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903 a projektu GAČR č. 402/09/0225 *Užití IAS/IFRS v malých a středních podnicích a vliv na měření jejich výkonnosti*.

* Prof. Ing. Libuše Müllerová, CSc. – profesor; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika; <libuse.mullerova@vse.cz>.

** Ing. Marie Paseková, Ph.D. – odborná asistentka; Ústav financí a účetnictví, Fakulta managementu a ekonomiky, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Mostní 5139, 760 01 Zlín, Česká republika; <pasekova@fame.utb.cz>.

*** Ing. Eva Hýblová, Ph.D. – odborná asistentka; Katedra financí, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Lipová 507/41a, 602 00 Brno, Česká republika; <hyblova@econ.muni.cz>.

Spolu s těmito ukazateli by malý a střední podnik měl splnit také kritérium nezávislosti, což znamená, že na jeho základním kapitálu nebo hlasovacích právech se nemá podílet jiný subjekt více než 25 %.

Rozdíly mezi malým a velkým podnikem jsou zpravidla definovány nejen zmíněnými kvantitativními kritérii, ale i kritérii vymezenými kvalitativně. Hranice mezi malými a velkými podniky jsou taktéž závislé na existenci různých podmínek v jednotlivých regionech a mění se i v čase. Zásadní rozdíly mezi malým a velkým podnikem a jejich vzájemné interakce lze sledovat v několika oblastech. Jedná se o rozdíly:

- v organizačně právních formách a vnitropodnikových strukturách,
- ve vztahu vlastníků (podnikatelů) a managementu podniků,
- v možnostech odbytu a uplatňování marketingových strategií malých a velkých podniků,
- v oblasti kapitálové vybavenosti a přístupu k vnějším zdrojům financování.

Za silnou stránku malých a středních podniků (především malých a menších středních podniků) je považována jejich vyšší flexibilita a do značné míry i inovační kreativita. Kromě relativně nepříznivého obecného podnikatelského klimatu v České republice (výše daňového zatížení, složitost a nepřehlednost legislativy, problematická vymahatelnost práva aj.), jehož úskalí s větší intenzitou doléhají právě na malé a střední podniky, na ně působí celá řada specifických vlivů a faktorů.

2 Vývoj účetnictví malých a středních podniků v České republice

Po druhé světové válce až do roku 1989, tj. v období plánované ekonomiky, bylo v České republice prakticky malé a střední podnikání v soukromém sektoru zlikvidováno. Jedinou právní formou podnikatelských subjektů byly státní podniky a družstva. Účetnictví v té době prošlo několika vývojovými etapami, avšak bez ohledu na velikost podniků.

Pro období **podnikového počtenictví** (1946-1951) je charakteristické znárodnění těžkého a klíčového průmyslu, bank a pojišťoven a postupně docházelo k vytlačování všech prvků tržní ekonomiky; byla nastartovaná cesta k plánovitě řízenému hospodářství. V této době se změnila i úloha účetnictví. Byly vydány směrné účtové osnovy (celkem 6) a oborové účtové osnovy pro podniky jednotlivých hospodářských odvětví jako závazné směrnice pro finanční účetnictví. Dále byly vydány vyhlášky a závazné pokyny pro organizaci finančního účetnictví a následně i provozního účetnictví (transformovaného na tzv. systém socialistického podnikového hospodářství – SPH založeného na zkušenostech Národního podniku Svit).

Začátkem padesátých let (1952-1965) se v československém národním hospodářství začínaly uplatňovat nové zásady řízení a plánování, převzaté ze Sovětského svazu. Zákon o organizaci **národohospodářské evidence** požadoval zejména nadpodnikové informace potřebné pro centrální plánování. Zákon vymezil tři součásti národohospodářské evidence – operativně technickou evidenci, účetní evidenci a statistiku. Zcela potlačeny byly vnitropodnikové informace. Ministerstvo financí vydalo 40 oborových účtových osnov a schválilo kalkulační vzorec pro výsledné kalkulace. Systém účetního výkaznictví obsahoval kolem 90 různých účetních výkazů.

Roztříštěnost účetních informací znemožňující jejich srovnatelnost mezi jednotlivými podniky přestalo brzy vyhovovat. Proto v roce 1965 vydalo ministerstvo financí jednotnou účtovou osnovu pro hospodářské organizace a národohospodářská evidence se postupně

transformovala do **soustavy ekonomických informací** (1966-1971). Vyznačovala se snahou přejít od strnulého centrálně řízeného účetnictví na kvalitativně nové účetnictví s prvky manažerského účetnictví a s postupným uplatňováním jeho mechanizace a automatizace. Pokračováním tohoto trendu pak bylo období **jednotné soustavy sociálně-ekonomických informací** (1971-1991). Informační soustavu organizací tvořilo pět oborů – účetnictví, rozpočtnictví, kalkulace, statistika, operativní evidence.

Přechodem na tržní ekonomiku se po roce 1989 začaly projevovat rozsáhlé změny v celé ekonomice, účetnictví nevyjímaje. Začíná se oživovat drobné podnikání, na které bylo nutné reagovat právním předpisem. Proto 1. května 1990 nabyl účinnosti **Zákon č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů**, který rámcově vymezoval podmínky provozování živnosti. Kromě jiného také tento zákon přikazuje podnikatelům povinnost vést účetnictví, kterým prokazují příjmy, výdaje a výsledek podnikatelské činnosti, majetek související k jejímu provozování a závazky z této činnosti vyplývající. V souladu s tímto zákonem mohl podnikatel vést jednoduché nebo podvojně účetnictví v souladu se stanovenými účetními zásadami.

V návaznosti na tento zákon vydal odbor metodiky účetnictví Federálního ministerstva financí **Zásady vedení účetnictví při soukromém podnikání občanů**. Byly zde upraveny jak zásady vedení jednoduchého, tak podvojněho účetnictví. Povinnost vést podvojně účetnictví měli podnikatelé, kteří byli zapsáni v podnikovém rejstříku a dále obchodní společnosti založené podle zákona č. 103/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje hospodářský zákoník. Povinnost zápisu do podnikového rejstříku měl podnikatel, pokud základ daně z jeho podnikatelské činnosti přesáhl 540 000 Kč a zaměstnával v pracovním poměru více než 25 zaměstnanců.

Principy podvojněho účetnictví podnikatelů byly v těchto Zásadách upraveny velmi jednoduchým a pro podnikatele srozumitelným a přijatelným způsobem. Součástí byla i velmi jednoduchá směrná účtová osnova a směrnice k jednotlivým účtům, které definovaly jejich obsah a způsob použití. Společná ustanovení k jednoduchému a podvojněmu účetnictví pak ukládala pro obě účetní soustavy povinnosti zajišťující průkaznost účetnictví (dokladovost, formu účetních knih, způsob provádění účetních zápisů, povinnost inventarizace opravy zápisů v účetních písemnostech, jejich ukládání a úschovu, způsob oceňování hmotného majetku). Pro podvojně účetnictví obsahovaly tyto Zásady i pravidla pro sestavení účetní závěrky, jejíž součástí byla rozvaha, výsledovka a přehled rozdělení zisku.

Kvalitativně novým prvkem v tomto období byl **vznik profese ověřovatelů účetních závěrek** – auditorů. První zmínku o auditorech v naší legislativě přinesl zákon o podnicích se zahraniční majetkovou účastí z roku 1989. Účetní závěrky těchto podniků poprvé za tento rok podléhaly ověření dvěma nezávislými znalci – ověřovateli, které jmenovalo na základě přezkoušení z účetnictví Ministerstvo financí. To ve stejném roce vydalo Vyhlášku o ověřovatelích (auditorech), v níž byla poprvé oficiálně ustavena tato profese. Zároveň vznikla i první profesní organizace – Unie auditorů, která se v roce 1992 transformovala v Komoru auditorů ČR v souladu se zákonem o auditorech vydaném v téže roce Ministerstvem financí.

Počátkem 90 let minulého století nabyl účinnost **zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví**, který kromě soustavy podvojněho účetnictví upravoval i soustavu jednoduchého účetnictví pro vybrané účetní jednotky a podnikatele – fyzické osoby. Pravidla jednoduchého účetnictví převzal z výše zmíněných Zásad, bez větší úpravy. Pro podvojně účetnictví se však výrazně změnila koncepce, která více než v minulosti zohledňovala všeobecně uznávané účetní

zásady, které jsou v Evropské unii vydávány formou závazných směrnic. Cílem nového účetnictví bylo zajistit věrné zobrazení reality pro potřeby finančního řízení podniků a zabezpečit srovnatelnost výstupních účetních informací v národním i mezinárodním měřítku. Šlo o přiblížení nového účetního systému evropskému pojetí. Prvotní úprava podvojného účetnictví v zákoně požadovala stejný (tj. plný) rozsah vedení účetnictví pro všechny účetní jednotky. Teprve následnou novelou byla do zákona doplněna úprava tzv. zjednodušeného rozsahu účetnictví pro v zákoně taxativně vyjmenované účetní jednotky, mezi něž však nepatří obchodní společnosti. Na druhé straně však byla podnikům, které neměly povinnost ověření účetní závěrky auditorem, poskytnuta možnost sestavovat ve zjednodušeném rozsahu účetní závěrku. Ve srovnání s plným rozsahem účetní závěrky se jedná o jednodušší formát účetních výkazů (rozvahy a výsledovky) a menší nároky na přílohu.

Po vstupu České republiky do Evropské unie prodělalo účetnictví významnou změnu v rámci jeho mezinárodní harmonizace. Novela zákona o účetnictví od 1. 1. 2004 zavedla povinnost sestavovat individuální i konsolidované účetní závěrky pro účetní jednotky, které jsou emitentem cenných papírů registrovaných na regulovaném trhu cenných papírů v členských státech EU v souladu s Mezinárodními účetními standardy (IASB, 2007) upravené právem Evropských společenství. Současně vyloučila ze zákona soustavu jednoduchého účetnictví a evidenční povinnosti podnikatelů – fyzických osob převzal zákon o daních z příjmů jako **daňovou evidenci**.

3 Harmonizace účetního výkaznictví malých a středních podniků v rámci EU

V členských zemích Evropské unie podniky účtují a vykazují podle účetního systému dané země, tj. podle národních předpisů, které respektují historický vývoj, tradice, převažující ekonomické a právní prostředí. Podle IAS/IFRS povinně účtují a vykazují podniky kótované na evropských kapitálových trzích od roku 2005, kdy Evropská unie svým nařízením 1606/2002 rozhodla o užívání Mezinárodních standardů účetního výkaznictví u společností emitujících cenné papíry registrované na regulovaných kapitálových trzích.

Jedním ze základních pilířů podnikatelského prostředí EU je jednotný evropský trh. Příčiny nízkého zapojení malých a středních podniků do podnikání na tomto jednotném trhu (přeshraniční aktivity) ve srovnání s velkými společnostmi jsou především následující skutečnosti (Nerudová – Bohušová, 2006, s. 199):

- odlišnosti právních předpisů jednotlivých členských zemí,
- neexistence jednotných účetních standardů pro tyto podniky (do července 2009),
- neexistence jednotné úpravy zdaňování těchto podniků,
- omezená nabídka kapitálu a finančních zdrojů,
- nedostatek podpory podnikání MSP na jednotném trhu,
- kulturní a jazykové rozdíly,
- nedostatek informací.

Zdálo se, že jednotný trh EU vyžaduje jednotné právní normy a standardizaci i v oblasti účetního výkaznictví pro malé a střední podniky. Proto počátkem nového tisíciletí byly nastartovány významné iniciativy s cílem poskytnout malým a středním podnikům znalosti a prostředky potřebné k překročení hranic místního prostředí do dalších zemí EU i do zemí mimo hranice EU a k snazšímu vývozu výrobků a služeb.

4 Mezinárodní standard účetního výkaznictví pro malé a střední podniky

Diskuse o tom, zda malé a střední podniky potřebují důslednou harmonizaci se táhne již více jak deset let. Námitky ze strany odpůrců harmonizace účetního výkaznictví těchto podniků s odůvodněním, že se nejedná o podniky mezinárodního dosahu, v propojeném a globalizujícím se světě postupující globalizací slábnou. I v malých a středních podnicích působí zahraniční investoři, pro které je schopnost orientace v účetních závěrkách podniků zásadní. Nehledě na to, že řada těchto podniků je součástí konsolidačního celku, kde jsou vyžadována stejná pravidla, srovnatelné účetní metody a standardní postupy.

Rada pro tvorbu Mezinárodních účetních standardů (International Accounting Standards Board, IASB) započala již v roce 2003 proces tvorby mezinárodních účetních standardů pro malé a střední podniky. Vycházela z předpokladu, že tyto standardy musí

- představovat jednoduchou, vysoce kvalitní, srozumitelnou a vynutitelnou soustavu účetních standardů vhodnou pro malé a střední podniky na celém světě,
- minimalizovat obtížnost při sestavování účetních výkazů dle těchto standardů,
- postavit tyto standardy na stejném koncepčním rámci jako jsou IFRS,
- umožnit snadný přechod k plným IFRS pro větší podniky nebo pro případ, že se pro ně podniky rozhodnou,
- vycházet z potřeb uživatelů těchto účetních výkazů.

Rada pro tvorbu mezinárodních účetních standardů připravila návrh standardu, který byl v roce 2006 předán do vnějšího připomínkového řízení s předpokládaným vydáním v roce 2007 a s účinností od 1. ledna 2008. Největším oponentem připraveného standardu byla poradní skupina pro účetní výkaznictví v Evropě (EFRAG – European Financial reporting Advisory Group). K navrhovanému standardu IASB pro malé a střední podniky se EFRAG se stavěla velmi kriticky. Dokonce považovala za nevhodný vlastní název tohoto standardu (Standard pro účetní výkaznictví malých a středních podniků), neboť poukazovala na to, že by mohl být využíván i velkými nekótovanými společnostmi. Oponenti tohoto standardu namítali, že by měl opustit odkazy na plné standardy IFRS a obsahovat oproti nim více zjednodušení. Původní představu o zavedení mezinárodního standardu pro tyto podniky od roku 2008 se naplnit nepodařilo.

Na základě veřejné diskuse se Rada pro mezinárodní účetní standardy rozhodla nově definovat účetní jednotky, pro které by měl být vydán mezinárodní účetní standard, jako účetní jednotky, které nejsou předmětem veřejného zájmu, resp. jsou bez veřejné odpovědnosti (Non-Publicly Accountable Entities). Jedná se o podniky, které neobchodují na veřejném trhu se svými pohledávkami nebo nástroji vlastního kapitálu nebo nechtějí vydat tyto nástroje na veřejný trh a nedrží aktiva značného objemu široké skupiny klientů. Standard pro tyto podniky byl vydán 9. července 2009 pod názvem IFRS for SMEs (International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities) a jeho účinnost je okamžitá.

Standard obsahuje 230 stran (je 10x útlejší než plné IFRS) a je upraven pro potřeby a schopnosti menších podnikatelských subjektů. Součástí standardu je důvodová zpráva (Basic for conclusions) a implementační příručka, která obsahuje příklad účetních výkazů malých a středních podniků, prezentace účetní závěrky a seznam požadavků na zveřejnění. Mnoho principů z plných IFRS pro uznávání a oceňování aktiv, závazků, výnosů a nákladů bylo zjednodušeno, některá témata, která se netýkala malých a středních podniků byla vynechána a počet požadavků na zveřejnění byl podstatně zjednodušen. Tento standard bude dále

zjednodušován a podrobován revizi každé tři roky. Základní struktura standardu je založena na jednotlivých oblastech, které se dále člení do oddílů.

Následující Tab. 2 identifikuje základní vazbu na plné IFRS, z jejichž principů byl odvozen příslušný oddíl v IFRS malé a střední podniky (IASB, 2009).

Tab. 2: Zdroje oddílů v IFRS for SMEs

Sekce (oddíly) ve standardu pro MSP	Zdroje
Předmluva	Předmluva k IFRS
1. Malé a střední podniky	–
2. Koncepty a obecné principy/zásady	Koncepční rámec IASB IAS 1 Presentace účetní závěrky po revizi v roce 2007
3. Presentace účetní závěrky	IAS 1
4. Výkaz o finanční situaci	IAS 1
5. Výkaz o úplném výsledku a výsledovka	IAS 1
6. Výkaz změn vlastního kapitálu a výkaz o úplném výsledku a nerozdělených zisků minulých let	IAS 1
7. Výkaz peněžních toků	IAS 7 Výkaz o peněžních tocích
8. Komentář (příloha) k účetní závěrce	IAS 1
9. Konsolidovaná a individuální účetní závěrka	IAS 27 Konsolidovaná a individuální účetní závěrka po novelizaci v roce 2008
10. Účetní pravidla, změny v účetních odhadech a chyby	IAS 8
11. Základní finanční nástroje	IAS 32 Finanční nástroje: zveřejňování a vykazování IAS 39 Finanční nástroje: účtování a oceňování IFRS 7 Finanční nástroje: zveřejnění
12. Ostatní finanční nástroje	IAS 32 Finanční nástroje: zveřejňování a vykazování IAS 39 Finanční nástroje: účtování a oceňování IFRS 7 Finanční nástroje: zveřejnění
13. Zásoby	IAS 2 Zásoby
14. Investice do přidružených podniků	IAS 28 Investice do přidružených podniků
15. Investice do společných podniků	IAS 31 Účasti ve společných podnicích
16. Investice do nemovitostí	IAS 40 Investice do nemovitostí
17. Pozemky, budovy a zařízení	IAS 16 Pozemky, budovy a zařízení
18. Nehmotný majetek jiný než goodwill	IAS 38 Nehmotná aktiva
19. Podnikové kombinace a goodwill	IFRS 3 Podnikové kombinace po revizi v roce 2008
20. Leasingy	IAS 17 Leasingy
21. Rezervy a podmíněné položky	IAS 37 Rezervy, podmíněné závazky a podmíněná aktiva
22. Závazky a vlastní kapitál	IAS 1 IAS 32

Sekce (oddíly) ve standardu pro MSP	Zdroje
23. Výnosy	IAS 11 Stavební smlouvy IAS 18 Výnosy
24. Státní dotace	IAS 20 Vykazování státních dotací a zveřejňování státní podpory
25. Výpůjční náklady	IAS 23 Výpůjční náklady
26. Úhrady vázané na akcie	IFRS 2 Úhrady vázané na akcie
27. Snížení hodnoty aktiv	IAS 2 Zásoby IAS 36 Snížení hodnoty aktiv
28. Zaměstnanecké požitky	IAS 19 Zaměstnanecké požitky
29. Daně z příjmů	IAS 12 Daně ze zisku
30. Převody cizích měn	IAS 21 Dopady změn cizích kursů cizích měn
31. Hyperinflace	IAS 29 Vykazování v hyperinflačních ekonomikách
32. Události po skončení účetního období	IAS 10 Události po skončení účetního období
33. Zveřejnění spřízněných stran	IAS 24 Zveřejnění spřízněných stran
34. Specializované oblasti (odvětví)	IAS 41 Zemědělství, IFRS 6 Průzkum a hodnocení nerostných zdrojů
35. Přejít na IFRS pro MSP	IFRS 1 První přijetí IFRS

Standard pro malé a střední podniky (IFRS for SMEs) reaguje na silné mezinárodní požadavky jak rozvinutých, tak nově vznikajících ekonomik, zavést účetních standardy pro malé a střední podniky, které jsou mnohem jednodušší než plné IFRS. IASB předpokládá, že tento standard:

- bude poskytovat lepší srovnatelnost pro uživatele účetní závěrky,
- zlepšit celkovou důvěru v účetní závěrky malých a středních podniků,
- sníží významné náklady spojené s udržováním norem na vnitrostátní úrovni,
- poskytne jednoduchý přechod na plné IFRS pro rostoucí podniky, které se připravují na vstup na kapitálové trhy.

Standard obsahuje pět oblastí **zjednodušení** od plných IFRS:

- vynechání některých oblastí z plných IFRS, protože nejsou významné pro malé a střední podniky,
- zjednodušení některých účetních pravidel a metod používané v plných IFRS, která jsou pro malé a střední podniky zbytečně složitá; neexistuje možnost volby tam, kde to plné IFRS umožňují,
- zjednodušení jsou požadavků na oceňování a vykazování,
- zjednodušení požadavků na zveřejňování účetních informací,
- zjednodušení procesu promítání budoucích změn.

Ve standardu jsou dále oproti plnému znění IFRS **zúženy následující oblasti**, protože nejsou důležité pro malé a střední podniky:

- zisk na akciích,
- mezitímní účetní závěrka,
- vykazování podle segmentů,

- pojišťování (subjekty, které vydávají pojišťovací smlouvy, nebudou mít nárok na používání tohoto standardu,
- účtování majetku určeného k prodeji.

Pokud by malé a střední podniky chtěly tyto oblasti vykazovat, mohou si pro to vytvořit vlastní metodiku, kterou zveřejní.

Jak bylo výše zmíněno, standard pro malé a střední podniky **neposkytuje možnost volby** tam, kde je to možné v plných IFRS. Jedná se o tyto oblasti:

- volba reálné hodnoty u některých finančních nástrojů, realizovatelných finančních nástrojů a finančních nástrojů držených do splatnosti,
- volba modelu přecenění pro pozemky, budovy a zařízení, a pro nehmotný majetek,
- volba poměrné konsolidace pro investice do společných podniků,
- oceňování investic do nemovitostí historickými cenami a ne volbou účetních pravidel založených na přeceňovacích modelech pořizovacích nákladů a modelu reálné hodnoty,
- rozličná pravidla pro státní dotace.

Podstatné zjednodušení oceňování a vykazování oproti plným IFRS zahrnuje:

- Finanční nástroje vyhovující určitým kritériím jsou oceňovány a vykazovány v pořizovací ceně nebo amortizované pořizovací ceně. Všechny ostatní finanční nástroje jsou oceněny reálnou hodnotou s dopadem do výsledovky. IFRS stanovuje jednoduchý princip odúčtování finančních nástrojů z rozvahy.
- Zajišťovací účetnictví včetně podrobných výpočtů jsou zjednodušené a přizpůsobené pro malé a střední podniky.
- Goodwill a ostatní nehmotný majetek s neurčitou dobou životnosti jsou vždy odpisovány po dobu jejich odhadnuté doby životnosti (v případech, že dobu životnosti nelze stanovit spolehlivě, uplatní se doba životnosti deset let).
- Investice do přidružených a společných podniků mohou být oceněny v pořizovacích cenách, pokud ale je možno stanovit tržní cenu, oceňují se v reálných hodnotách.
- Výzkum a vývoj – všechny náklady na výzkum a vývoj musí být vždy účtovány do nákladů.
- Výpůjční náklady musí být vždy vykazovány jako náklady.
- Pozemky, budovy a zařízení a nehmotná aktiva – zbytková hodnota, doba životnosti a metoda odpisování u položek pozemků, budov a zařízení a doba odepisování u nehmotného majetku budou nově odhadnuta (přehodnocena) pouze v případě, pokud existují indikace o jejich změně za poslední účetní období. Plné IFRS požadují bezpodmínečné každoroční provedení odhadů.
- Plány definovaných penzijních požitků – všechny minulé náklady na penzijní požitky musí být uznány ihned ve výsledovce, všechny aktuální (pojistně-matematické) zisky a ztráty musí být uznány okamžitě a buď ve výsledovce, nebo v dalším úplném výsledku hospodaření. Podnik je povinen použít přírůstkové metody měření svého závazku z definovaných požitků a souvisejících nákladů, pokud je to možné učinit bez zbytečných nákladů nebo pracnosti.
- Aktiva držená k prodeji – jejich samostatné vykazování není vyžadováno a také není standardem upravováno. Držení aktiv k prodeji je zmíněno pouze jako indikátor pro možné snížení hodnoty.

- Biologická aktiva jsou oceňována v historické ceně. Model oceňování ve fair value s dopadem do výsledovky je požadován v případě, kdy je možno zjistit fair value bez neúměrných nákladů a úsilí.
- Úhrady vázané na akcie vypořádané nástroji vlastního kapitálu – pro určení fair value těchto nástrojů a tedy oceňování souvisejících nákladů se užívá nejlepší odhad vedení podniku.
- První přijetí IFRS pro MSP – existují výrazná zjednodušení oproti plném IFRS. Není nutné vykazovat odloženou daň z operací minulého období.

5 Mezinárodní standard účetního výkaznictví pro MSP z pohledu Evropské unie

Účetnictví v Evropě a jeho regulace prošla v posledních několika letech procesem významných změn. Účetnictví evropských států je regulováno jednak na národní úrovni, ale zároveň podléhá regulačním pravidlům, která jsou tvořena mimo národní systémy, z celoevropské úrovně.

Harmonizační funkci v oblasti účetnictví v Evropě plnily téměř čtvrt století směrnice pro oblast účetnictví (konkrétně 4. směrnice upravující pravidla pro individuální účetní závěrky a 7. směrnice upravující pravidla pro konsolidované účetní závěrky). Zatímco mezinárodní účetní standardy nemají povahu právní normy, ale pouze doporučení, která však jsou považována na základě konsensu za nejlepší možné řešení, směrnice jsou závazné. Samy o sobě sice nejsou právní normou, ale členské státy mají za povinnost jejich implementaci do národních legislativ.

Avšak účetní závěrky společností, které byly sestaveny v souladu se směrnicemi, nebyly považované za dostatečně spolehlivé pro registraci nejen na mimoevropských burzách cenných papírů, ale ani na evropských finančních trzích. Evropská unie byla postavena před úkol vypořádat se s těmito tlaky, jejichž výsledkem bylo přijetí Mezinárodních účetních standardů, resp. jejich implementace do směrnic EU. Tato skutečnost byla potvrzena Nařízením (ES) 1606/2002 o jejich povinném používání pro účetní závěrky podniků obchodujících na registrovaných burzách cenných papírů a pro společnosti, které vydávají dluhopisy, od roku 2005.

Evropské směrnice však mají širší působnost, než jenom pro podniky registrované na burzách a proto i přes přijetí IFRS pro podniky registrované na finančních trzích upravují formáty a obsah účetních závěrek ostatních podniků, pro které IFRS závazné nejsou, tedy i pro malé a střední podniky. V souvislosti s vydáním standardu pro malé a střední podniky se objevila otázka, jak se s touto skutečností vyrovná Evropská unie. Jednou z možností je návrh Evropské komise na vymezení nové kategorie tzv. **mikro-podniků** s možností jejich vyčlenění z působnosti evropské směrnice. Hranicí pro zařazení malých podniků do této skupiny by byl obrat menší nebo roven 1 mil. EUR a počet zaměstnanců méně než 10. Avšak vzhledem k počtu podniků, které by byly zařazeny do této kategorie ve většině zemí EU (téměř 75 %), nelze očekávat, že tento návrh bude realizován.

V každém případě však Evropská komise počítá s revizí směrnic, která by více zohlednila informační potřeby malých a středních podniků. Jedná se zejména o tyto oblasti (Žárová, 2009):

- Revize účetních principů. Revidují se principy obsažené ve směrnících, které odpovídaly stavu vývoje účetnictví před 30 lety.
- Přetvořit směrnici tak, aby byly požadavky hierarchicky seskupeny podle toho, jak mají být plněny od malých podniků po velké.
- Revidují se kritéria, podle kterých dochází ke kategorizaci podniků.
- Zkoumají se elementy účetní závěrky v závislosti na kategorii podniků a rovněž v závislosti na odvětví či oboru podnikání.
- Zkoumají se formáty účetních výkazy s požadavkem na jejich radikální zjednodušení pro malé podniky. V této souvislosti zaznívá i požadavek na využití jedné sady výkazů pro různé účely u malých podniků, např. pro daňové úřady a statistické účely.
- Otázkou je zdali-má být ve směrnících zachován přístup ochrany věřitelů.

Je více než pravděpodobné, že jednotný evropský trh i nadnárodní instituce, zejména finanční, budou vyvíjet tlak na Evropskou unii, aby přijala nový standard IFRS určený pro malé a střední podniky (IFRS for SMEs). Kovanicová (2007) ve svém článku zmiňuje, že pokud Evropská unie přijme tento standard pro své členské země, bude to pro ni znamenat ztrátu identity, a to zejména z následujících důvodů:

- IFRS for SMEs jsou zeštíhlením úplných IFRS, které konvergují s US GAAP. To může mít destruktivní vliv na existující prostředí EU a na hodnoty Evropou historicky uznávané.
- Existují koncepční odlišnosti v základních teoretických/filosofických přístupech mezi IFRS for SMEs a účetnictvím kontinentální Evropy, zejména pokud jde o tradiční skupiny uživatelů, cíle a pravidla.
- V zemích kontinentální Evropy sloužily účetní závěrky MSP tradičně nejen k uspokojení informačních funkcí, ale také k daňovým účelům. Standard IFRS for SMEs není schopen tyto funkce plnit (a ani je plnit nehodlá), protože není orientován přednostně na obezřetnost, která by vedla k zachování vlastního kapitálu a k ochraně věřitelů. Odklon od zásady opatrnosti může mít pro firmy závislé na úvěrech zhoubné následky.
- Systém regulace v EU se dosud odvíjel od prostředí, jemuž měl sloužit. Přijetím IFRS for SMEs do prostředí EU tuto historickou praxi změní, neboť primární bude regulace internacionálním standardem, jemuž se bude muset prostředí Evropské unie přizpůsobit; jinak by totiž nebylo možno standardy aplikovat. Do EU, a tudíž do každé členské země, tak bude uměle implementováno prostředí, které jejímu typu kultury a jejím hodnotovým prioritám (ať už právním, ekonomickým, sociálním, environmentálním aj.) neodpovídá.

6 Úskalí malých a středních podniků v České republice při přechodu na IFRS

Zásadním problémem účetnictví, založeném na IFRS, je základ daně, který se v České republice zjišťuje z účetního výsledku hospodaření. Proto účetní jednotky, které ze zákona účtují a vykazují podle IFRS, musí pro výpočet splatné daně ze zisku zjištěný výsledek hospodaření transformovat na takový výsledek, který by byl v případě, že by se účtovalo a vykazovalo podle českých předpisů.

Pokud by byla přijata povinnost pro malé a střední podniky účtovat a vykazovat podle IFRS byt' zjednodušeného, znamenalo by to přijetí nové účetní legislativy. Podniky by pak musely proškolit své účetní zaměstnance a připravit je na nový přístup k účetnictví, resp.

naučit je nového účetního myšlení. To vše by znamenalo – alespoň z počátku – velkou administrativní i finanční zátěž pro tyto podniky.

Kromě toho zájem malých a středních podniků o to, aby účetnictví poskytovalo „věrný a poctivý obraz“ je ve většině případů malý. Podnikům jde především o to, aby finanční účetnictví poskytovalo podklad pro stanovení základu daně ze zisku, jen minimálně používají účetní informace pro potřeby řízení. Tuto skutečnost ostatně dokumentuje i následující výzkum.

7 Výzkum prováděný na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, na Fakultě managementu a ekonomiky

Na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, na Fakultě managementu a ekonomiky probíhá výzkum v rámci projektu financovaného grantovou agenturou České republiky jako výzkumný grant na téma „Užití IAS/IFRS v malých a středních podnicích a vliv na měření jejich výkonnosti“. Registrační číslo: GA ČR 402/09/0225 „Usage in Small and Medium-sized Enterprises and its Influence on Performance Measurement“.

Výstupem mají být jednak teoretické poznatky o možnostech a problémech implementace IAS/IFRS v podmínkách malých a středních podniků jako základ pro tvorbu účetních standardů a dalších navazujících předpisů, jednak metodická doporučení, jak v těchto podnicích postupovat při vedení účetnictví a sestavování účetní závěrky podle IAS/IFRS.

Kroky při řešení výzkumného grantu jsou následující:

1. Analýza současného stavu používání IFRS, s výhledem na jejich rozšíření v MSP.
2. Identifikace jednotlivých problémových okruhů užití IAS/IFRS v malých a středních podnicích. Identifikace se bude opírat jednak o teoretické posouzení rozdílů, případně rozporů, mezi dosud užívanými účetními postupy a doporučeními v IAS/IFRS, jednak o výsledky dotazníkového šetření, v rámci kterého budou osloveny vybrané MSP. Cílem šetření bude zejména získat z podnikové sféry informace o možných způsobech uplatnění IAS/IFRS, případně o potížích s tím spojených.
3. Analýza nalezených problémových okruhů užití IAS/IFRS obecně a s přihlédnutím k potřebám malých a středních podniků.
4. Porovnání zkušeností při standardizaci účetního výkaznictví v malých a středních podnicích s vybranými zeměmi střední a východní Evropy, s nimiž se podaří navázat v této oblasti spolupráci.
5. Návrh účetních postupů účtování a vykazování účetních informací v malých a středních podnicích. Na základě teoretických postupů a metod uvedených ve standardech bude sestaven soubor příkladů a názorných ukázek jednotlivých ustanovení a pravidel na reálné situace a transakce v malých a středních podnicích.
6. Publikace výstupů z výzkumu s cílem jejich zařazení do výuky na středních a vysokých školách ekonomického zaměření.

V současné době jsou k dispozici výsledky dotazníkového šetření uskutečněného v rámci druhého kroku řešení.

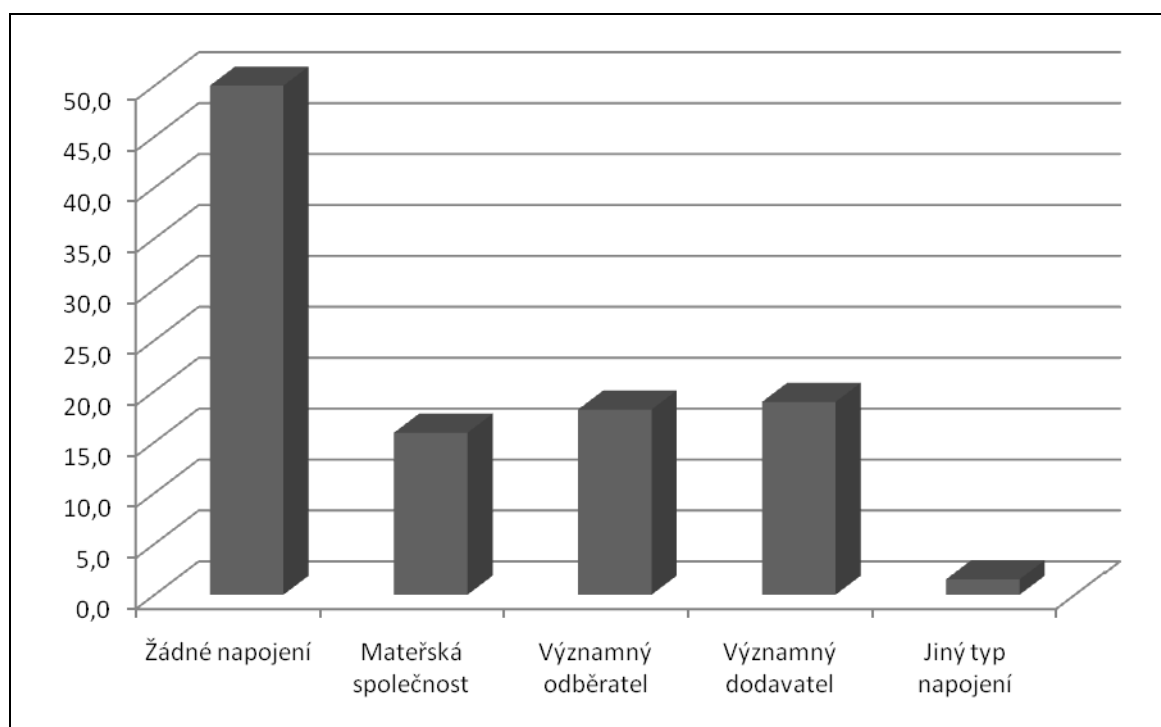
7.1 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření se zúčastnilo celkem 132 podniků, z toho 125 z České republiky. Do kategorie malý a střední podnik jsme zahrnuli organizace s méně než 250 zaměstnanci. Mezi respondenty byly výrobní podniky zastoupeny 30,3 %, obchodní 24,2 % a podniky poskytující služby 45,5 %.

Základní otázka dotazníku byla zaměřena na problematiku vykazování, tj. zda firma vykazuje i podle jiného účetního systému než českého. Pouze 6,8 % oslovených podniků (9 podniků) odpovědělo kladně. Přitom 5 podniků vykazuje podle IAS/IFRS, 1 podle německého systému, 1 podnik podle US GAAP, 1 podnik podle systému francouzského a jeden podnik podle HB II.

V této souvislosti nás zajímalo, zda existuje ve společnosti nějaké napojení na zahraniční subjekty. Obr. 1 ukazuje, že u 50 % podniků se toto napojení vyskytuje. 18,9 % podniků má významného zahraničního dodavatele, 18,2 % podniků má významného zahraničního odběratele, 15,9 % respondentů je napojeno na zahraniční mateřskou společnost.

Obr. 1: Napojení firem na zahraniční subjekty

Zdroj: vlastní zpracování

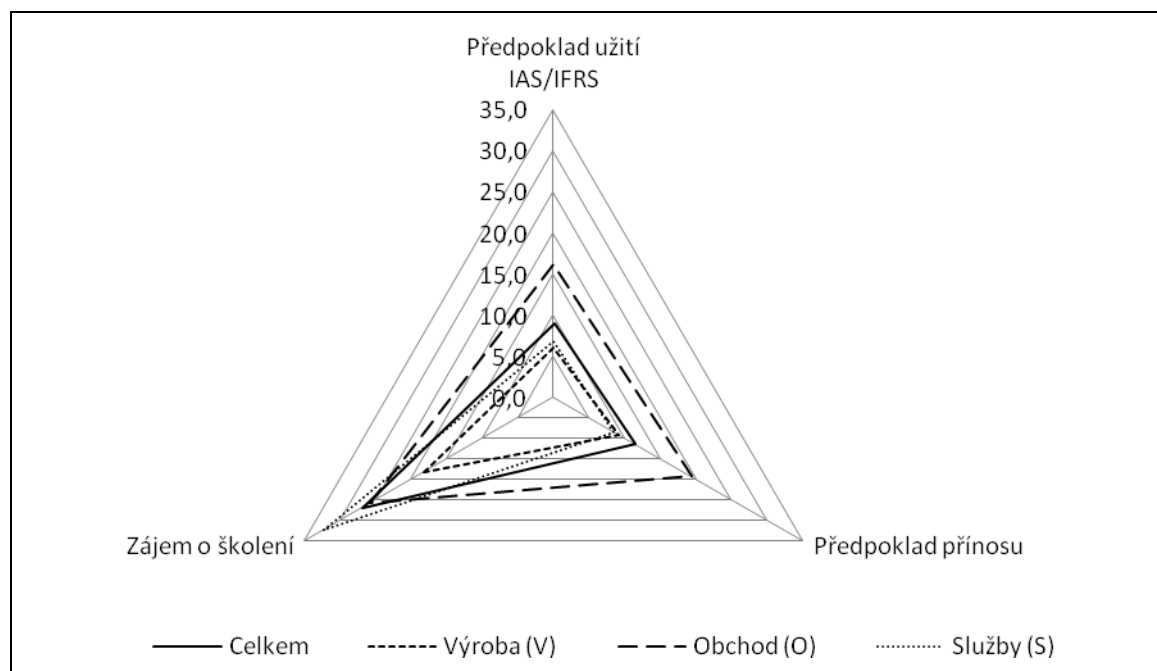
Další otázka se zaměřila na konkrétní oblasti vykazování, v nichž podnik provádí úpravy při přechodu z národního účetnictví na jiný účetní systém. U podniků, které vykazovaly i podle jiného systému než českého, se vyskytují úpravy ocenění majetku, úprava vykazování leasingu, úprava rezerv, kurzových rozdílů, opravných položek, odpisů, oceňování zásob, úpravy položky finančního majetku a položky časového rozlišení.

Další zpracování výsledků dotazníkového šetření je zaměřeno na podniky vykazujících v současnosti pouze podle českých účetních standardů. Jedná se tedy o 123 podniků.

Struktura souboru z hlediska typu podnikání je přibližně stejná, jako v případě úplného souboru podniků (výroba je zastoupena 26,8 %, obchod 25,2 % a služby 48,0 %).

Pro ověření zájmu podniků vykazovat v budoucnu podle IAS/IFRS byly v dotazníku obsaženy otázky, zda zainteresovaní pracovníci podniků předpokládají užití IAS/IFRS v budoucnu, zda od tohoto užití očekávají nějaké výhody a zda mají zájem o školení nebo kurzy z oblasti IAS/IFRS. Odpovědi na tyto otázky byly vyhodnoceny jednak souhrnně, jednak zvlášť pro podniky s různým typem podnikání. Relativní četnosti kladných odpovědí jsou uvedeny v grafu v Obr. 2.

Obr. 2: Procento kladných odpovědí souvisejících s budoucím užitím IAS/IFRS

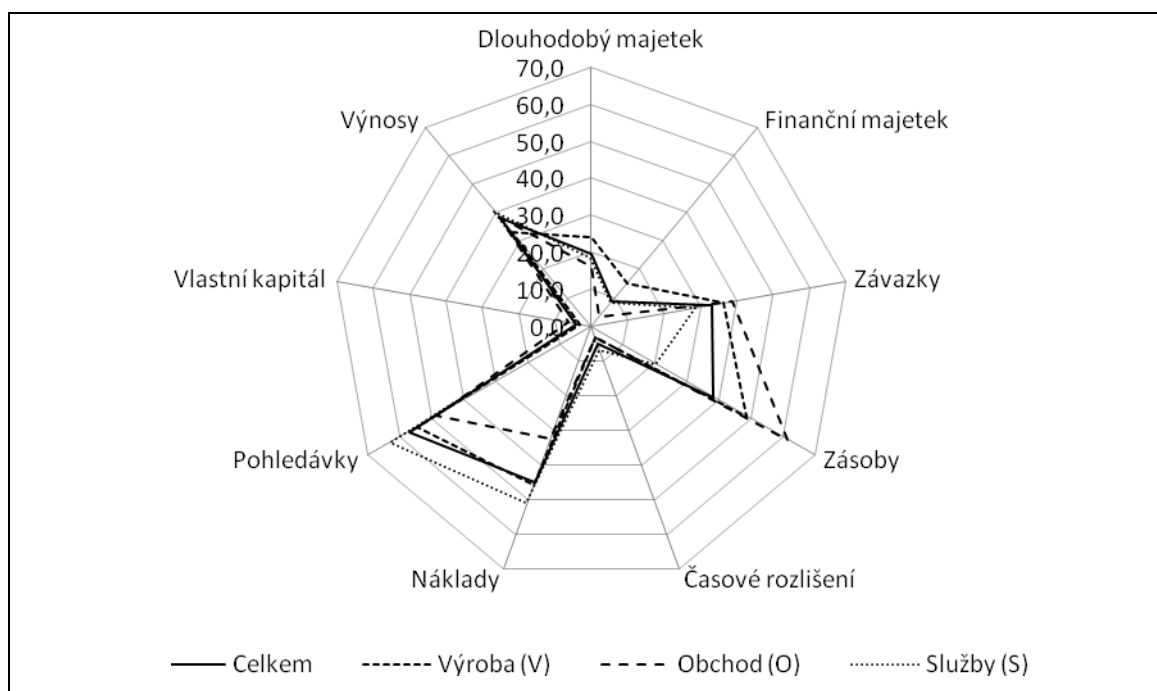

Zdroj: vlastní zpracování

O budoucí vykazování podle IAS/IFRS mají největší zájem podniky z oblasti obchodu, naopak výrobní podniky mají k problematice účetních standardů spíše konzervativní postoj. Je zajímavé, že všechny podniky projevují relativně silný zájem o školení v dané oblasti.

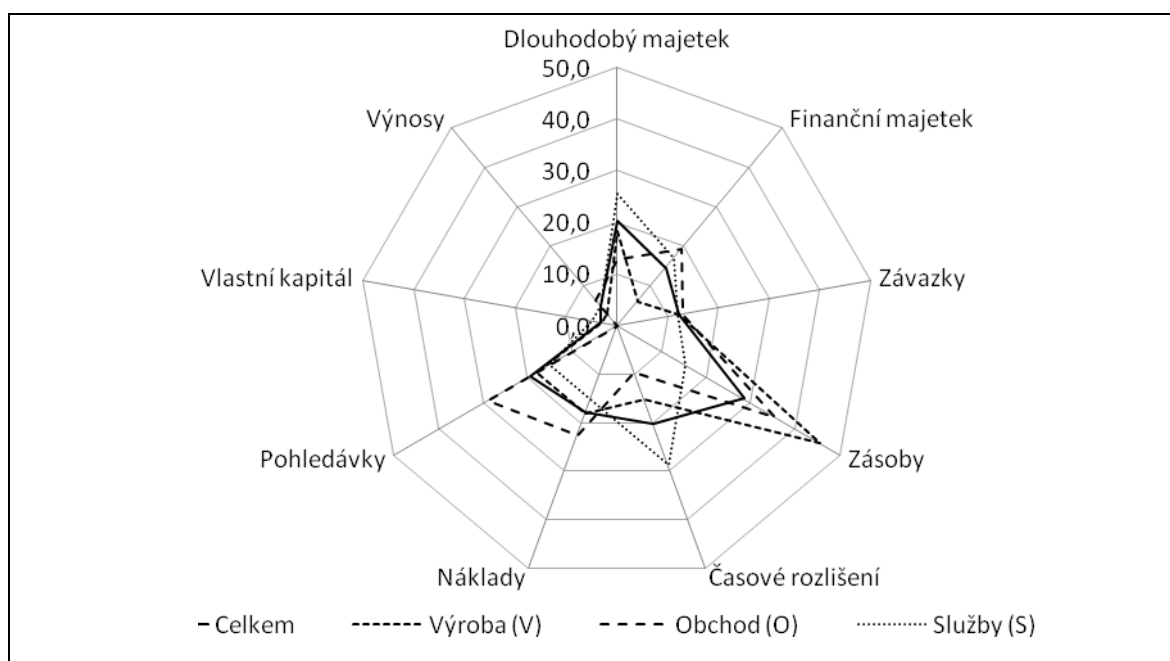
Z hlediska posouzení náročnosti přechodu podniků k vykazování podle IAS/IFRS byli respondenti vyzváni k vytipování podstatných oblastí jejich účetní praxe a na vytipování oblastí vykazování, které považují za problematické. Dotazníky obsahovaly následující seznam položek účetního vykazování: dlouhodobý majetek, finanční majetek, závazky, zásoby, časové rozlišení, náklady, pohledávky, vlastní kapitál a výnosy. Relativní četnosti volby účetních položek jsou uvedeny v Obr. 3. a 4. Odpovědi byly opět vyhodnoceny souhrnně a zvlášť pro podniky s různým typem podnikání.

Obr. 3: Procentuální četnost účetních položek označených jako podstatné

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 4: Procentuální četnost účetních položek označených jako problematické

Zdroj: vlastní zpracování

Podniky vcelku shodně označují za položky podstatné v jejich účetní praxi pohledávky, zásoby, náklady závazky a výnosy. Určité rozdíly v hodnocení těchto položek zřejmě vyplývají ze specifik jejich typů činnosti. Položky pohledávek, zásob a nákladů se objevují i mezi položkami označenými za potenciálně problematické. Mezi problematickými položkami se navíc objevují položky dlouhodobého a finančního majetku a časového rozlišení. Zajímavé

je, že položka výnosů, která je často uváděna jako podstatná, se podnikům většinou nejeví jako problematická.

7.2 Diskuze

Na základě výsledků provedeného výzkumu můžeme konstatovat, že MSP, které nemají bezprostřední povinnost sestavovat účetní závěrku v souladu s IFRS, nemají o problematiku mezinárodních účetních standardů zájem. Je to dáno skutečností, že tento okruh firem se zaměřuje především na současný stav, který je pro ně aktuální, otázka budoucího vývoje (v blíže neurčeném časovém horizontu) pro ně není až tak důležitá. Jedná se i o nevýhodný poměr vynaložených nákladů a získaných přínosů.

Podniky, které podle IAS/IFRS vykazují, vidí největší problémy při vykazování dlouhodobého majetku, leasingů, rezerv a kursových rozdílů.

Závěr

Pro malé a střední podniky v České republice by speciální standardy znamenaly změnit vůbec základní přístup k požadavkům na kvalitu účetnictví, kde se místo akcentování správných účetních postupů metod klade důraz na prezentaci výsledků – účetní závěrku. Musely by povinně sestavovat výkaz o peněžních tocích, výkaz o změnách vlastního kapitálu (oba tyto výkazy, resp. přehledy, jak jsou nazývány, jsou nepovinné, a tedy se ve většině malých podniků nesestavují), zvyknout si na poněkud odlišné druhy oceňovacích základů a na větší rozsah doplňujících a vysvětlujících informací v příloze. Důraz až na výsledný produkt účetnictví vyžaduje pochopení důsledků a vzájemných vztahů jednotlivých transakcí a jejich promítání do účetnictví, protože už nebudou k dispozici předepsané postupy účtování. To vše klade zvýšené nároky na kvalifikaci účetních pracovníků a na změnu jejich účetního myšlení.

Pokud v současné době sestavuje některé z menších firem účetní závěrky podle některých jiných účetních standardů než českých, pak je důvodem požadavek zahraničních vlastníků zajistit si srozumitelné a srovnatelné údaje, často také pro potřeby konsolidace. V tom případě upravují účetní informace z účetních závěrek sestavených podle českých předpisů na základě přesně stanovených a předepsaných koncernových pravidel.

Literatura

- [1] Bartovský, T. (2009): *Konference Evropský akt pro malé a střední podniky: podnikání bez bariér*. [on-line], Praha, Ministerstvo průmyslu České republiky, c2009, [cit. 2. 3. 2020], <<http://193.84.99.17/dokument59087.html>>.
- [2] European Commission (2003): *The New SME definition. User Guide and Model Declaration*. [on-line], Brussels, European Commission, c2003, [cit. 2. 3. 2010], <http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/sme_user_guide.pdf>.
- [3] IASB (2007): *International Financial Reporting Standards*. London, IASCF, 2007.
- [4] IASB (2009): *International Financial Reporting Standard, IFRS for Small and Medium-sized Entities*. London, IASCF, 2009.
- [5] Kovanicová, D. (2007): *V centru pozornosti malé a střední podniky: nadnárodní standardizace jejich účetního výkaznictví finalizuje*. Účetnictví, 2007, roč. 54, č. 4, s. 3-10.

- [6] Žárová, M. (2009): *Mohou směrnice ES pro účetnictví konkurovat standardu IASB pro malé a střední podniky*. In: Vašeková, M. – Hora, M. (eds.): *Účtovníctvo a audítorstvo v procese svetovej harmonizácie*. Bratislava, Ekonomická univerzita v Bratislavě, 2009, s. 233–236.

Analýza vývoje účetnictví a výkaznictví malých a středních podniků

Libuše Müllerová – Marie Paseková – Eva Hýblová

ABSTRAKT

Malé a střední podniky zaujímají významné postavení v ekonomice Evropské unie. Jejich přeshraniční aktivity jsou však limitovány řadou překážek. Jako nejvýznamnější se jeví překážka v podobě 27 odlišných systémů účetnictví v rámci zemí EU. Rada pro mezinárodní účetní standardy (IASB) vydala 9. července 2009 Mezinárodní standard účetního výkaznictví (IFRS) určený pro malé a střední podniky (SMEs). Účinnost standardu je okamžitá. Rada předpokládá, že použití standardu povede k lepší srovnatelnosti účetních závěrek a ke zlepšení důvěry v účetní závěrky malých a středních firem. Specifickým problémem pro Českou republiku je, že národní legislativa neumožňuje z výkazů sestavených podle Mezinárodních standardů účetního výkaznictví stanovit základ daně z příjmů, a tak podniky musí sestavovat výkazy paralelně podle dvou různých standardů, což představuje velkou administrativní zátěž. Cílem článku je analýza vývoje účetnictví a výkaznictví malých a středních podniků a porovnání s účetní praxí v podnicích, které už podle mezinárodních standardů účetního výkaznictví vykazují.

Klíčová slova: Mezinárodní účetní standardy; Mezinárodní standardy účetního výkaznictví; Malé a střední podniky; České účetnictví; Účetní výkazy.

Analysis of Development of the Accounting and Reporting for Small and Medium Enterprises

ABSTRACT

Small and medium enterprises play a very important role in economy of European Union. Cross-border activities of SMEs are limited by many obstacles. The biggest obstacle is existence of 27 different systems of accounting within the European Union, which have to be harmonized. The International Accounting Standards Board (IASB) issued the International Financial Reporting Standard (IFRS) on 9 July 2009, designed for Small and Medium Enterprises (SMEs), which came into force immediately. The Board hopes that application of the standard will improve comparability of financial reports and will improve confidence in financial reports of small and medium enterprises. Specific problem for the Czech Republic is that the national legislation does not allow it to specify the income tax base from the statements prepared according to IAS/IFRS standards and thus the companies have to prepare the statements according to Czech legislation in parallel, which represents a tremendous administrative burden. The aim of the article is to analyse of the development of accounting and reporting in SMEs and to compare with the accounting practice in companies which report according to international financial reporting standards.

Key words: International Accounting standards (IAS); International Financial Reporting Standards (IFRS); Small and Medium Enterprises (SME); Czech accounting; Financial statements.

JEL classification: M41.